

УДК 346.1:347.736

DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.2.17>**Яна Левшина,**

суддя

Господарського суду Донецької області

ВИДИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ПРОЦЕДУРІ БАНКРУТСТВА

Провадження у справах про банкрутство є особливим видом провадження у господарському процесі, в якому багато традиційних інститутів знаходять своє особливе переломлення. Одним із таких інститутів є інститут відповідальності, який покликаний забезпечити законність дій учасників провадження у справі про банкрутство. Доводиться констатувати, що часто до банкрутства підприємство довели його власники, які своїми протиправними діями зменшили активи боржника, що призвело до нездатності підприємства розрахуватися з усіма кредиторами. Крім власників та керівництва боржника, протиправні дії у банкрутстві можуть вчиняти й інші учасники справи про банкрутство – арбітражні керуючі, адвокати, навіть судді. Саме в такому разі актуальним стає інститут відповідальності у процедурі банкрутства. Зважаючи на різноманіття процесуальних заходів відповідальності, що можуть бути застосовані у процедурі банкрутства, актуальності набуває класифікація відповідальності у процедурі банкрутства. Крім того, у зв'язку з набуттям чинності новим Кодексом України з процедур банкрутства проблеми відновлення платоспроможності та банкрутства також є дуже актуальними.

Стаття присвячена дослідженню інституту відповідальності у процедурі банкрутства, класифікації відповідальності у процедурі банкрутства та аналізу наявних видів відповідальності у справі про банкрутство.

Автор доходить висновку, що відповідальність у процедурі банкрутства можна класифікувати за галузевою приналежністю на цивільну, адміністративну, кримінальну та дисциплінарну. Крім солідарної та субсидіарної відповідальності, до цивільної відповідальності у справі про банкрутство автор відносить визнання недійсними правочинів боржника.

Дисциплінарна відповідальність у процедурі банкрутства може наставати для тих учасників справи про банкрутство, для яких участь у процесі є «роботою», насамперед це арбітражний керуючий – професійний учасник справи про банкрутство. Крім арбітражних керуючих, до дисциплінарної відповідальності за неправомірні дії у процедурі банкрутства можуть притягуватися й інші суб'єкти – судді, адвокати, прокурори.

Кожен з видів відповідальності у процедурі банкрутства має свої особливості, однак усіх їх поєднує єдина мета – забезпечення законності здійснення процедури банкрутства.

Ключові слова: банкрутство, неплатоспроможність, відповідальність, арбітражний керуючий, господарський суд.

Постановка проблеми. Банкрутство є складним економічним явищем, причинами якого часто є не лише помилкові рішення керівництва боржника, але й умисні протиправні дії осіб, що контролюють боржника. Причому коли розпочинається провадження у справі про банкрутство, то зловживання часто тільки починаються, оскільки складна процедура банкрутства часто стає плацдармом для реалізації «чорних схем» недобросовісних учасників справи. Крім власників та керівництва боржника, протиправні дії у банкрутстві можуть вчиняти й інші учасники справи про банкрутство – арбітражні керуючі, адвокати, навіть судді. Тому великої актуальності набуває інститут відповідальності у процедурі банкрутства, який покликаний забезпечити закон-

ність дій учасників провадження у справі про банкрутство. Зважаючи на різноманіття процесуальних заходів відповідальності, що можуть бути застосовані у процедурі банкрутства, актуальності набуває класифікація відповідальності у процедурі банкрутства. Крім того, у зв'язку з набуттям чинності новим Кодексом України з процедур банкрутства (далі – КУзПБ) проблеми відновлення платоспроможності та банкрутства опинилися у центрі уваги вчених.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання відновлення платоспроможності та банкрутства стали темою дослідження для таких вітчизняних учених, як: О. Беяневич, О. Бірюков, А. Бутирський, І. Бутирська, Л. Грабован, В. Джунь, С. Жуков, Ю. Кабенюк, Б. Поляков, П. Пригуза, В. Радзивілюк

та ін. Разом із тим питання відповідальності у процедурі банкрутства залишаються мало-дослідженими, що зумовлює актуальність теми цього дослідження.

Метою статті є дослідження інституту відповідальності у процедурі банкрутства, класифікація відповідальності у процедурі банкрутства та аналіз наявних видів відповідальності у справі про банкрутство.

Виклад основного матеріалу. Банкрутство – це невід’ємний елемент ринкової економіки. Система норм, що регламентують відносини, пов’язані з банкрутством, являє собою господарсько-правовий інститут, якому властиве з’єднання публічно-правових і приватноправових засад [1, с. 190]. Фактори виникнення неплатоспроможності можуть бути найрізноманітнішими, але загалом їх можна поділити на дві групи: зовнішні та внутрішні. До перших належать: кон’юнктура на ринку, доступність і дешевизна кредитів, курс валют, рівень інфляції тощо. Натомість внутрішні фактори зумовлені невдалою діяльністю засновників (учасників) боржника та його менеджменту. Як правило, коли банкрутство зумовлене зовнішніми факторами, засновники боржника намагаються врятувати такого суб’єкта господарювання, і навпаки, за наявності внутрішніх факторів засновники втрачають інтерес до справи про банкрутство [2, с. 89]. Справді, доводиться констатувати, що часто до банкрутства підприємство довели його власники, які своїми протиправними діями зменшили активи боржника, що призвело до нездатності підприємства розрахуватися з усіма кредиторами. Саме в такому разі актуальним стає інститут відповідальності у процедурі банкрутства.

Провадження у справі про банкрутство є специфічним видом провадження у господарському процесі, в якому традиційні господарсько-процесуальні інститути реалізуються особливо [3, с. 109]. Особливо тут проявляється і відповідальність за неправомірні дії.

І. Бутирська відзначає, що «Кримінальна та адміністративна відповідальність осіб, що контролюють боржника, виконує здебільшого каральну функцію і не сприяє зменшенню майнових втрат кредиторів неспроможного боржника. Набагато ефективнішою у цьому аспекті є відповідальність, передбачена Законом про банкрутство, хоча її ще досить рідко застосовують на практиці. На нашу думку, зазначену відповідальність осіб, що контролюють боржника, у межах справи про банкрутство можна умовно поділити на два види – процесуальну та матері-

альну. До процесуальної відповідальності можна віднести припинення повноважень керівника боржника, а до матеріальної – солідарну та субсидіарну відповідальність засновників (учасників, акціонерів) та керівника боржника» [4, с. 101].

На нашу думку, відповідальність у справі про банкрутство можна назвати цивільною, а класифікацію відповідальності здійснити за критерієм галузевої приналежності на:

- цивільну;
- кримінальну;
- адміністративну;
- дисциплінарну.

Що ж стосується припинення повноважень керівника боржника, то це скоріше є заходом не відповідальності, а заходом забезпечення вимог кредиторів у процедурі банкрутства.

Цивільна відповідальність у справі про банкрутство, як уже було зазначено вище, – це відповідальність, передбачена профільним законом про банкрутство, натепер це КУзПБ. П. Пригуза з цього приводу відзначає: «Особливістю цивільно-правової відповідальності у світлі положень Кодексу є посилення її превентивної та компенсаційної функції в інтересах кредиторів та суспільства. Одна з головних функцій субсидіарної та солідарної відповідальності у разі банкрутства – запобігання втрат кредиторів неплатоспроможної юридичної особи внаслідок умисних дій його засновників (учасників, акціонерів), керівника боржника або інших осіб» [5, с. 183]. С. Жуков вказує, що основною метою субсидіарної відповідальності є притягнення винних осіб у доведенні до банкрутства до додаткової (субсидіарної) відповідальності і стягнення на користь кредиторів непогашених у ліквідаційній процедурі кредиторських вимог. Тобто це пошук ліквідатором додаткового джерела погашення боргів перед кредиторами [6].

Крім солідарної та субсидіарної відповідальності, до цивільно-правової відповідальності у справі про банкрутство ми вважаємо за можливе віднести визнання недійсними правочинів боржника. Так, ст. 42 КУзПБ визначає підстави, з яких можна визнавати недійсними правочини боржника, вчинені у так званій підозрілий період – за три роки до відкриття провадження у справі про банкрутство, та правочини, вчинені боржником після відкриття провадження у справі про банкрутство. При цьому такий термін не призупиняється, не переривається і не відновлюється [7, с. 173]. Отже, встановивши під час розгляду справи про банкрутство, що правочин, який вчинено боржником у підозрілий період, переслідував мету обмеження

можливості кредитора мати не заборонені Законом цивільні права, як-то: отримати задоволення своїх грошових вимог з майна боржника – такий правочин (договір, майнову дію) господарський суд має визнавати нікчемним і застосовувати наслідки недійсності нікчемного правочину з власної ініціативи (ч.ч. 4–5 ст. 216 ЦК), оскільки правочин є шахрайським, містить елементи зловживання правом, заволодіння (відчуження) чужими правами на майно, обману [8, с. 285–286].

Адміністративна відповідальність у процедурі банкрутства передбачена Кодексом України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП). Цікавим є склад адміністративного правопорушення, передбачений ст. 164-15 КУпАП «Приховування стійкої фінансової неспроможності», яка передбачає відповідальність за умисне приховування громадянином – засновником (учасником) або службовою особою суб'єкта господарської діяльності своєї стійкої фінансової неспроможності шляхом подання недостовірних відомостей або неподання в установленний строк до господарського суду заяви про порушення справи про банкрутство юридичної особи у випадках, передбачених законом, якщо це завдало великої матеріальної шкоди кредиторів. Практики з цього приводу відзначають, що тут виникають запитання щодо застосування цієї статті на практиці. Зокрема, протоколи про адміністративні правопорушення, які передбачені ст. 164-15 КУпАП, складають органи внутрішніх справ (Національна поліція). Однак складно усвідомити, яким чином представник органу внутрішніх справ (Національної поліції) може виявити адміністративне правопорушення, яке полягає, зокрема, у неподанні в установленний строк до господарського суду заяви про порушення справи про банкрутство юридичної особи [9]. Хоча постанова про притягнення засновника до адміністративної відповідальності за таке адміністративне правопорушення могла б стати основною для притягнення такого засновника до субсидіарної чи солідарної відповідальності.

Кримінальна відповідальність у сфері банкрутства також постійно зазнає змін, зокрема шляхом криміналізації чи декриміналізації тих чи інших протиправних дій у банкрутстві. Натепер кримінально-правова охорона відносин у сфері банкрутства здійснюється з допомогою чотирьох статей Кримінального кодексу України: 218-1 «Доведення банку до неплатоспроможності», 219 «Доведення до банкрутства», 220-1 «Порушення порядку ведення бази

даних про вкладників або порядку формування звітності» та 220-2 «Фальсифікація фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи». А з огляду на постійні зміни в економічній системі України та особливості політичної спрямованості держави стає зрозумілим постійна необхідність в удосконаленні кримінального законодавства щодо інституту банкрутства [10, с. 95].

Дисциплінарна відповідальність у процедурі банкрутства може наставати для тих учасників справи про банкрутство, для яких участь у процесі є «роботою», насамперед це арбітражний керуючий – професійний учасник справи про банкрутство. Стосовно арбітражного керуючого КУзІПБ у ст. 19 визначає перелік дисциплінарних проступків, а у ст.ст. 20–23 регламентує загальні правила притягнення арбітражних керуючих до дисциплінарної відповідальності. Крім арбітражних керуючих, до дисциплінарної відповідальності за неправомірні дії у процедурі банкрутства можуть притягуватися й інші суб'єкти – судді, адвокати, прокурори, особливості відповідальності яких урегулюються відповідними законами.

Висновки

Таким чином, відповідальність у процедурі банкрутства вважаємо за можливе класифікувати за галузевою приналежністю на цивільну, адміністративну, кримінальну та дисциплінарну. Кожен з цих видів відповідальності має свої особливості, однак усіх їх поєднує єдина мета – забезпечення законності здійснення процедури банкрутства.

Список використаних джерел:

1. Бутирський А.А. Правова природа засобів відновлення платоспроможності боржника. *Вісник господарського судочинства*. 2006. № 3. С. 190–196.
2. Бутирський А. Концепція удосконалення законодавства про неспроможність. *Право України*. 2018. № 6. С. 86–97.
3. Масловський С.В. Повноваження суду першої інстанції в провадженні у справі про банкрутство. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 12. С. 108–112.
4. Бутирська І. Відповідальність осіб, що контролюють боржника, у справі про банкрутство. *Право України*. 2018. № 6. С. 98–110.
5. Пригуза П. Субсидіарна відповідальність за доведення до банкрутства: становлення інституту права. *Застосування норм Кодексу України з процедур банкрутства*. Збірка наукових статей / За загальною редакцією д.ю.н., судді Верховного Суду С.В. Жукова. Київ: Алерта, 2019. С. 180–195.

6. Жуков С. Субсидіарна відповідальність за доведення до банкрутства у судовій практиці Верховного Суду. *Банкрутство & Ліквідація*. URL: <https://bankruptcy-ua.com/articles/13290> (дата звернення: 02.02.2020).

7. Поляков Б.М. Закон України «О восстановлении платежеспособности должника или признании его банкротом»: Научно-практический комментарий: В 2-х т. Т. 1. Киев: Логос, 2014. 407 с.

8. Пригуза П.Д., Пригуза А.П. Науково-практичний коментар Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» у редакції від 18 січня 2013 року

(доктринальне тлумачення норм права неплатоспроможності та статей 1–21). Херсон: Видавництво «ТДС», 2013. 304 с.

9. Конопля А. Відповідальність за банкрутство: як покарати винних. *Юридична газета online*. URL: <http://yur-gazeta.com/publications/practice/bankrutstvo-i-restrukturizaciya/vidpovidalnist-zabankrutstvo-yak-pokarati-vinnih.html> (дата звернення: 02.02.2020).

10. Ключик Ю.В. Кримінальна відповідальність за злочини, пов'язані з банкрутством в історичному аспекті. *Держава та регіони*. 2019. № 2. С. 91–95.

Bankruptcy proceedings are a special kind of economic process in which many traditional institutions find their particular turning point. One such institution is the institution of liability, which is intended to ensure the legality of the actions of the parties involved in bankruptcy proceedings. It is necessary to state that often the bankruptcy of the enterprise was brought by its owners, who by their unlawful actions reduced the assets of the debtor, which led to the inability of the enterprise to settle with all creditors. In addition to the owners and management of the debtor, bankruptcy can be committed by other parties to the bankruptcy case – arbitration managers, attorneys, even judges. In this case, the institution of responsibility in the bankruptcy procedure becomes relevant. Due to the variety of procedural liability measures that can be applied in the bankruptcy procedure, the classification of liability in the bankruptcy procedure becomes relevant. In addition, due to the entry into force of the new Bankruptcy Code of Ukraine, solvency recovery and bankruptcy issues are also generally topical.

The article is devoted to the investigation of liability institute in the bankruptcy proceedings, the classification of bankruptcy liability and the analysis of existing types of bankruptcy liability.

The author concludes that bankruptcy liability can be classified by industry, civil, administrative, criminal and disciplinary. In addition to joint and several liability, the author attributes to the civil liability in the bankruptcy case the invalidation of the debtor's deeds.

Disciplinary liability in bankruptcy proceedings may be imposed on those participants in a bankruptcy case for whom participation in the process is a "job", first and foremost, it is the arbitrator manager – a professional participant of the bankruptcy case. In addition to arbitration managers, other entities – judges, attorneys, prosecutors – can also be brought to disciplinary liability for misconduct in bankruptcy proceedings.

Each of the types of liability in the bankruptcy procedure has its own peculiarities, but they are all united by the sole purpose of ensuring the legality of the bankruptcy procedure.

Key words: bankruptcy, insolvency, liability, arbitration manager, economic court.

